

Utbildningsdepartementet
Stockholm

Utredningsavd
Thomas Furusten

YTTRANDE

2002-04-16
Reg.nr 13-302-02

En ny yrkeshögskoleutbildning – inriktning, utformning och kvalitetskriterier. Slutbetänkande av Utredningen om kortare yrkesutbildningar i högskolan (SOU 2001:107)

(Dnr U2001/4816/UH)

Utredarens uppdrag har varit att, med utgångspunkt från den yrkestekniska utbildningen (YTH), utreda vissa frågor om kortare yrkesutbildningar inom högskolan, som att utveckla YTH mot andra områden än det tekniska och att anpassa utbildningen till nya studerandegrupper. Vidare har utredarens uppgift varit att undersöka behovet av andra kortare yrkesutbildningar i högskolan, och om det eventuellt behövs en ny examensbenämning för kortare yrkesutbildningar.

Högskoleverket har anmodats att yttra sig över slutbetänkandet. Inledningsvis vill verket understryka problematiken med att utredningen om Kvalificerad yrkesutbildning, (SOU 1999:38), och rubricerad utredning genomförts var för sig, utan att gemensamma frågor beaktats närmare. Frågorna om kvalificerad yrkesutbildning är viktiga att diskutera brett, och de många principiella ställningstagandena är viktiga utmaningar för morgondagens högskola. Det är olyckligt att ett sådant förhållningssätt inte återspeglats i utredningsdirektiven till den aktuella utredningen. Det hade kunnat innebära att det gedigna arbetet lett fram till mer fruktbara förslag.

Nedan nämns enbart dem av utredningens förslag som verket har synpunkter på. De aspekter som tas upp är verkets principiella inställning till förslagen, synpunkter på analysen som ligger till grund för förslagen och synpunkter på genomförbarheten i förslagen. Vidare diskuteras kort relationen mellan vetenskaplighet och beprövad erfarenhet.

Utredningen föreslår att:

YTH-utbildningen breddas mot nya områden, bl.a. vård och omsorg samt handel, transport och ekonomi. Därutöver ska högskolorna i samarbete med regionala avnämare och andra intressenter ha full frihet att starta andra inriktningar av yrkeshögskoleutbildning förutsatt att de har examensrätt för området.

Examensbenämningen föreslås bli yrkeshögskoleexamen. Högskolan ska ansöka hos Högskoleverket om att erhålla examensrätt för denna examen.

Utbildningen byggs ut för att efter en femårig uppbyggnadsfas omfatta 20 000 helårsstudenter.

De lärosäten som erhåller examensrätt för yrkeshögskoleutbildning ska under ett uppbyggnadsskede tilldelas medel för dess utveckling samt för marknadsföring och rekrytering.

Högskoleverket ska ges i uppdrag av regeringen att utveckla former för samverkan kring övergripande nationella intressen angående utbildningsinriktningar på yrkeshögskoleutbildning.

Högskoleverket ska ges i uppdrag att särskilt följa upp i vilken mån högskolorna utnyttjar möjligheten att anställa och befordra yrkesskickliga personer.

Enligt utredarens bedömning

bör av Högskoleverkets instruktion tydligt framgå att verket ska utarbeta kriterier för kvalitetsbedömning av högskoleutbildning vad avser såväl vetenskaplig och konstnärlig grund som beprövad erfarenhet.

Högskoleverkets principiella inställning

Högskoleverket instämmer i att det är möjligt att definiera ett behov av fler korta högskoleutbildningar. För det första kan sådana utbildningar locka nya grupper till högskolan och motverka den sociala snedrekryteringen. För det andra kan de förse arbetsmarknaden med den kvalificerade arbetskraft som behöver rekryteras efter en förhållandevis kort utbildningstid.

De föreslagna utbildningarna är emellertid knappast lämpliga för dessa syften. Förvisso kommer de föreslagna utbildningarna att innebära en breddning av högre utbildning och därmed förmodligen en bredare social rekrytering. Enligt utredningen är också en intention med utbildningarna att de ska fungera som en introduktion till vidare studier. Denna intention stämmer dock illa överens med ambitionen att snabbt förse arbetsmarknaden med arbetskraft. Också de potentiella sökande till yrkesutbildningar i högskolan torde ha den inte alltför avlägsna arbetsmarknaden i sikte, snarare än fortsatta studier. Dessutom riskerar de föreslagna utbildningarna att bidra till ett system där rekryteringen sker till olika nivåer inom högskolan.

Beträffande arbetsmarknadens behov vill Högskoleverket understryka att utbildning inom högskolan ska täcka långsiktiga snarare än kortsiktiga behov. Behoven av sådan yrkesutbildning som efterfrågas under en kortare tid bör i första hand tillgodoses inom ramen för kvalificerad yrkesutbildning, KY. Denna yrkesutbildning har från och med år 2002 blivit en reguljär utbildningsform i det svenska utbildningssystemet och Högskoleverket ställer sig tveksam till bildandet av en snarlik utbildning innan KY utvecklats färdigt och utvärderats. Om utbildningar av samma eller närbesläktat slag som KY utvecklas inom högskolans ram är det oundvikligt att oklarheter kommer att uppstå om de båda utbildningsformernas relationer till varandra. Den föreslagna högskoleutbildningen riskerar dessutom att slå undan benen för KY, och vice versa.

Högskoleverket kan inte heller se några tungt vägande skäl till att inrätta en ny examensbenämning. Den befintliga examensformen *högskoleexamen* är applicerbar på nya utbildningar av det slag som föreslås, inte minst med den möjlighet som högskolorna har att använda tillägget *"med inriktning mot..."*. Floran av examensbenämningar är redan idag riklig och ofta svår att överblicka, och att ytterligare öka begreppsförvirringen vore enligt verkets mening olyckligt.

Några av de förslag som utredaren lämnar beskrivs som organisatoriska förutsättningar för en utveckling av yrkeshögskoleutbildning. Ett av dessa förslag är att Högskoleverket ska ges i uppdrag av regeringen att utveckla former för samverkan kring övergripande nationella intressen angående inriktningar på yrkeshögskoleutbildning. De uppgifter som utredningen föreslår för Högskoleverket är emellertid sådana som redan är befintlig verksamhet inom verket. Därför avstår verket från närmare synpunkter på detta förslag.

Mer uppfordrande att bemöta är däremot utredarens bedömning att Högskoleverket bör få i uppdrag att utforma kriterier för kvalitetsbedömning ”vad avser såväl vetenskaplig och konstnärlig grund som beprövad erfarenhet”. Högskoleverket har definierat ett antal kvalitetsaspekter, i samråd med de svenska lärosätena och i överensstämmelse med internationell praxis. Dessa aspekter är inte anpassade för någon speciell utbildning och kan i princip användas på vilken nivå som helst, inklusive på gymnasieskolan. Exempel på kriterier är lärarkompetens; utbildningsmål, innehåll och organisation; ämnesdjup och ämnesbredd; kvalitetsarbete; studentmedverkan och tillgång till lokaler. Det konkreta innehållet i varje aspekt ges av de sakkunniga bedömare som Högskoleverket anlitar. Det är av fundamental betydelse att Högskoleverkets utvärdering av högskoleutbildning alltid görs av bedömare som *både* företräder hög vetenskaplig kompetens *och* djup förtrogenhet med det yrke utbildningen ska förbereda för. Det sakliga innehållet i prövningen ska Högskoleverket inte reglera.

Synpunkter på analysen bakom betänkandets förslag

Utredaren konstaterar att långsiktiga behov av utbildad arbetskraft är svåra att prognostisera, med hänvisningar till rapporter från AMS och SCB. Den bedömning som motiverar utredningens förslag är också gjord på grundval av dagens situation med förestående stora pensionsavgångar och förändrade kompetenskrav inom olika delar av arbetsmarknaden. Det kan ifrågasättas om just de föreslagna nya utbildningarna är de långsiktigt mest effektiva. Alternativet, att genomföra förändringar och expansioner inom den befintliga utbildningsfloran borde enligt Högskoleverkets mening ha varit en självklar utgångspunkt för utredningens arbete.

Utredningen saknar en närmare analys utifrån studenternas perspektiv. Det behov av yrkesutbildning som formuleras bygger på ett uppifrånperspektiv utifrån samhällets och avnämarnas behov. Lång erfarenhet visar att dimensionering av utbildning på sådana grunder sällan harmonierar med utbildningar eller utbildningsformer som i synnerhet unga människor efterfrågar.

Högskoleverket saknar också en analys eller åtminstone en diskussion om vilka följder de föreslagna förändringarna kan komma att få för högskolan. Utredaren menar att det är viktigt att respektera högskoleutbildningens särart. Samtidigt som Högskoleverket instämmer hävdar vi att de föreslagna förändringarna riskerar att få motsatt effekt. Om nya utbildningar förs in i högskolan utan någon analys av på vilket sätt deras kunskapsinnehåll ska göras högskolemässigt är risken stor att de blir en andra klassens utbildning.

Synpunkter på genomförbarheten i betänkandets förslag

Det finns ingenting i dagens regelverk som hindrar högskolor från att starta kortare yrkesinriktade utbildningar. Utredningen gör bedömningen att främst ekonomiska skäl ligger bakom att sådana utbildningar ändå inte skapas. Högskoleverket delar den åsikten. Enligt Högskoleverkets åsikt är dock en försöksverksamhet det mest lämpliga för att starta utbildningar enligt utredningens förslag, att utvärderas efter en period av minst tre men högst fem år.

Det förefaller rimligt att, som utredaren föreslår, några lärosäten under ett uppbyggnadsskede tilldelas medel för utveckling, marknadsföring och rekrytering. Verket avstår från att lägga synpunkter på beloppet, utan menar att det bör avgöras av högskolornas intresse för att starta dessa utbildningar, och av behovet av utvecklingsarbete och pedagogisk förnyelse. Medelstildelningen och samordningen bör ske av eller i samråd med Rådet för Högskoleutbildning.

Det finns dock skäl att ifrågasätta realismen i en så kraftig utbyggnad av högskolans yrkesutbildningar som föreslås av utredningen. Det är i högsta grad avhängigt vilken studiefinansiering som studenterna kommer att erbjudas, men en enkel jämförelse med omfattningen av KY och YTH sätter de uppskattade behoven i tveksam dager. Antalet helårsplatser på KY-utbildningarna har de senaste två åren stagnerat på en nivå kring 10000 platser, trots en dimensionering på 12500 platser. Antalet studerande per år på YTH har genom åren legat på omkring 1000. Antalet yrkestekniska högskoleexamina per år har stagnerat under 1990-talet och var endast 325 läsåret 1999/00.

Utredaren föreslår att "högskolan i vanlig ordning ska ansöka hos Högskoleverket om att erhålla examensrätt för denna examen". Det framgår av betänkandet att det är de lärosäten som fått examensrätt som också kan få medel till utbildningarna. Högskoleverkets examensrättsprövningar baseras på sakkunniga bedömares uppfattning om vilka krav som skall ställas på utbildningar. Enligt betänkandets förslag till målbeskrivning skall "yrkeshögskoleexamen utfärdas inom de områden som beslutas av högskolan". En prövning som inte avser en konkret utbildning är omöjlig att göra med hjälp av sakkunniga och är enligt verkets uppfattning meningslös. Verkets naturliga roll inför en eventuell utveckling av yrkesutbildningar som leder till en högskoleexamen bör i stället vara att följa upp och utvärdera om syften och mål uppnås.

En stötsten som utredningen inte alls tar upp är rekryteringen av lärare till de förslagna högskoleutbildningarna. Det nämns i betänkandet att lärarbristen idag är stor på gymnasieskolans yrkesförberedande program, och att en viktig funktion för yrkesutbildningar på högskolenivå skulle bli att fungera som rekryteringsgrund för utbildning till yrkeslärare på gymnasienivå. Emellertid kvarstår frågan om lärarekryteringen till de förslagna yrkesutbildningarna i högskolan att besvara, vilket är betänkandets kanske största brist.

Anslutet till problemet med att rekrytera lärare finns en paradox i betänkandets resonemang om beprövad erfarenhet. Det centrala för beprövad erfarenhet är enligt utredarens mening att se till att studenterna får förmågan att omvandla *erfarenhet* till *beprövad* erfarenhet genom kritisk analys. Studenterna ska alltså ges förmåga till kritisk reflexion och att kunna knyta samman praktiska erfarenheter med teoretisk kunskap. Men om också lärarna, som utredaren föreslår, ska rekryteras på grundval av beprövad erfarenhet, kommer den teoretiska basen att vara otillräcklig för att detta ska vara möjligt.

Vetenskaplighet och beprövad erfarenhet

Utredaren anser att Högskoleverket bör få i uppdrag av regeringen att särskilt följa upp i vilken mån högskolorna utnyttjar möjligheten att anställa och befordra "yrkesskickliga" personer. Inför ett sådant uppdrag efterlyser Högskoleverket en mer djupgående diskussion om yrkesskicklighet som anställnings- och befordringsgrund som del av en analys av begreppen vetenskaplighet och beprövad erfarenhet. Detta är komplicerade frågor som det finns många skiljaktiga åsikter om.

Högskoleverket har i sin verksamhet att utgå ifrån de regler för högre utbildning som finns i högskolelagen (SFS 1992:1434) och -förordningen (SFS 1993:100). I 1 kap, 2, 3 och 9 § § beskrivs det vetenskapliga förhållningssätt som ska prägla utbildningen. Genom en omformulering av 9 § skärps nu kraven på vetenskaplighet. Konsekvensen av lag och förordning är att all högskoleutbildning måste vila på ett systematiskt reflekterande över innehållet i den kunskapsmassa som definierar ämnet/området. Utbildning som förbereder för verksamhet i arbetsliv och samhälle innehåller med nödvändighet erfarenhet därifrån. Tillämpning av kunskap och färdighetsträning ingår som en självklar del både i sådan akademisk utbildning som ger allmän kompetens och sådan som leder till ett specifikt yrke. Utbildning varierar när det gäller vilken typ av erfarenhet som förmedlas från lärare till student men det är erfarenhet som kan beskrivas, generaliseras och kommuniceras som kan bli beprövad erfarenhet.

En central tanke i betänkandet är att vetenskap och beprövad erfarenhet måste definieras var och en för sig. Detta sluter an till en inom högskolan ännu förekommande uppfattning att teori och praktik är två skilda fenomen. I olika sammanhang har Högskoleverket framfört att detta är en ålderdomlig och felaktig uppfattning. Vetenskap är inte något som är förbehållet vissa ämnen. Vetenskap måste i stället definieras som systematisk prövning, oavsett vad prövningen avser. Erfarenheter från professionell verksamhet omprövas och utvecklas till teorier och modeller. Vetenskap och beprövad erfarenhet utgör därmed förutsättningar för varandra. Vetenskapen ger verktygen att systematiskt och metodiskt pröva erfarenheten och vice versa.

Detta ärende har avgjorts av Högskoleverkets styrelse efter föredragning av utredare Thomas Furusten i närvaro av kanslichefen Lennart Stähle. Utredare Aija Sadurskis har medverkat i ärendets beredning.

Sigbrit Franke

Thomas Furusten